

VEGYESEK.

— **A német philologusok 35. gyűlése.** ¹⁾ A német philologusok 35. gyűlésüket Stettinben tartották 1880. sept. 26—30-ig.

Az ülésen több üdvözlő irat osztatott szét. Lemcke tanár a marienstift-i collegium nevében közrebocsátotta Reiner Phagi facetusának egy régi kéziratát latin bevezetéssel és Brant S. fordításával. A stettini városi gymnasium collegiumából hárman vettek részt adalékokkal: Kern igazgató értekezésében az uralkodó nézetekkel szemben kimutatja, hogy az eleai bölcsészet a legnagyobb fejlődését Melissosban, Samos szigetén érte el; Herbst, hogy Tacitus az Annales első 6 könyvében forrásul használt történetírókkal tudatos ellenében áll; Brunn, hogy *ἔκκτος*; nem kis, hanem különösen hajózásra alkalmas, éles gerinccel bíró jármű.

A gyűlésen következő philologiai előadások tartottak:

1. Prutz János, königsbergi igazgató, szabad előadást tartott *A classicus okornak befolyásáról a közép kora*. A philológiának és történetnek ott kell összeműködnie, hol döntő szellemi változásról van szó. Ily változást mutat a középkor története; mert míg ennek első felében az egyházi szempont volt mérvadó és műveltsége a római irodalom utóhatására szorítkozott, addig a második fele világi jelleget öltött és műveltsége is nemzeti alapon nyugodott. Ebből azon kérdés támad, vajjon minő hasznot húzott amaz első időszak a római irodalom tanulmányozásából és mely tényezőknél tulajdonítandó a második időszaknak félreismerhetetlen haladása.

Az egyház, mely a római irodalomnak bódolt, a pogány szerzőket mindig mellőzte; s ennél fogva a középkori tanulmányozás az auctorok nagyon kis körére szorítkozott. Így még a középkornak azon írói is, kik olvasottságot akarnak tanúsítani, nem igen mennek azon körön túl, melybe Vergilius, Horatius, Lucanus, Statius és Ovidius, a prózaírók közül Cicero és Livius, tartoztak. S a classicusok olvasása nem azok tartalma miatt történt, hanem stilstikai gyakorlás czéljából. — Másképp volt ez ugyanakkor az araboknál. Ők nemcsak külsőleg ismerték az ó kort, hanem behatoltak a művek belsejébe és a hajdankor vívmányait az utókor hasznára fordították.

A classicusok tanulmányozásának haszna, a mint az nyugaton egyházi felügyelet alatt történt, szintén csekély volt; főleg rhetorikai szépítésre adtak alkalmat s nemcsak bekezdéseket és szólás-

¹⁾ A «Neue Jahrbücher für Philologie u. Paedagogik» után.

módokat irtak ki egyszerűen, hanem valódi tényeket is átvettek az eredetiből. Angilbert Nagy Károlynak kikötő építéseit Vergilius után írja le, Einhard Károly életében fölváltva Suetonius-és Sallustiusból ír ki részeket, Freisingi Ottó I. Frigyes történeténél egész fejezetet vesz át Josephusnak egy fordításából. Ezen tanulmányok mélyebbre nem hatottak; a népköltészet érintetlenül maradt és ha az általános műveltség a XIII. század óta oly jelentékeny haladást mutat, az korántsem a classicus tanulmányoknak tulajdonítandó. Ezen haladás a nemzetiség fejlődéséből, ellentétben az egyház universalismusával, és a keresztes háborúk idejében az arabokkal való érintkezésből származik. Ezekből nyerték nyugat népei az erőt, hogy a középkorra súlyosodó egyoldalú műveltséget megtörjék és az egyházra való tekintet nélkül lassankint nemzeti alapon fejlődjenek.

Ezen előadás heves vitára adott alkalmat. Eckstein lipcei tanár felemlített költeményeket, mint pl. Valthariust és a latin kőborló deákok dalait, bizonyosággul arra, hogy a klastromi iskolák latin műveltsége nem volt puszta gépies idomítás.

2. Dr. Henning magántanár (Berlin) *A német rundkról* értekezett. A berlini praehistorikus kiállítás egy rég letűnt kornak bizonyítékait mutatta. Így bizonyos, hogy a german néptörzs bölcsőjét Németországnak északkeleti része képezi, és nem a déli, sem pedig a rajnai tartományok. Ezen kiállításon hozattak össze Virchow által ama legrégebb kornak runákkal ellátott emlékei, melyeknek lelhelyei Volhyniától Frieslandig terjednek. A nyelv megismertet olyan korról, melyről semmi hagyomány sem maradt fen, és a nevekkellátott runafeliratok, különösen a keleti germánok vidékét illetőleg, kiknek betűrendjét ismerjük, majdnem okmány becsével bírnak, mert a germán nevek hangzása nagyon bizonytalan. Még néhány év előtt kérdéses volt, vajjon létezik-e általában német runa, mert a fenmaradt runák az északi tartományokban találtattak; és ha egyes runafeliratok Németországban is találtattak, azokat mint az északi tartományokból elszakadtakat tekinthették; azonban az újabb felfedezések bebizonyították, hogy ó német runalphabetum létezett.

Honnan származnak ezen runák, az még kérdés. Azon csodát, hogy mulékony hangok írás által megmaradnak, a monda Wodanra vezeti vissza, és a most csak az északiaknál fenmaradt monda csak az által lesz németté, hogy az Eddanak azon versszaka, mely róla szól, Németországban találtatott, hol Blind K. azt két évvel ezelőtt egy öreg asszony szájából hallotta, természetesen Krisztusra való alkalmazással. Wodan hadifogoly és az ellelség őt áldozatként egy

fára felakasztja, a melyen kilencz napig függ étlen szomjan; ezen szükségben találja fel a runákat, általuk eléri a földet, s egyik ismeretet a másik után von belőlük, úgy hogy csak most lesz a nagy Wodanná.

Ebben egy vallástörténeti mag rejlik. Wodan nem volt mindig a legfőbb isten, hanem eredetileg Tius, a görög Zeus; ez jelentőségét már elvesztette, mielőtt a skandinavok a többi germanoktól elváltak. Úgy látszik, hogy ezután minden egyes törzs saját védistenét emelte a legfőbb helyre, az Istávonok (frankok), kik a keltákkal folytonosan harczoltak, Wodan-t a had istenét emelték föl, de nem mint hadisten nyerte el az általános tiszteletet, hanem mint a műveltség istene. A germánok a Rajna mellékén, a rómaiakkal való érintkezésökben, tanulták megismerni a magasabb műveltséget és új erényeket, melyeket új nemzeti istenöknek tulajdonítottak, mert Wodan most eszményképe lett a művelt germánok. Ha ezen Wodannak tulajdonították a runok feltalálása, át kell térnünk a Rajnához.

Tacitus úgy találta, hogy a Rajnamellékén a jóslás beirt vesszőcskéekkel történt, nevöket egy angolezász dalból ismerjük és a nyárra, télre, vadászat-, háború-, halászatra és a germánok egész történetére vonatkoznak, de alphabetumról semmit sem tudunk. De Wimmer L. kimutatta, hogy három 24 betűből álló runaalphabet melyek Burgundban, Angol-és Svédországban találtattak, egymás közt és a legrégibb német feliratokkal megegyeznek. De ezen runaalphabetum nem eredeti, hanem a phöniciai alphabetumból származik és az F alakjából bebizonyítható, hogy a latin írásból van kölcsönözve, nem pedig a görögből. Ezen alphabetum már jókorán elterjedt keletre és a cyrill alphabetum képződésére is befolyással volt.

3. *Susemihl*, greifswaldi tanár, *Aristoteles Nikomachosi ethikájáról* értekezett. Spengel (1841.) kimutatta, hogy az Aristoteles munkái közt fenmaradt három ethika közül csak a Nikomachoshoz intézett az övé. További kutatásokra ösztönöz azon körülmény, hogy ezen ethika három könyve az eudemosival közös, t. i. az 5—7-ik könyv megfelel Eudemosnál a 4—6-iknak. Ezen kérdés nagyon fontos, mert ennek megfejtésétől függ, vajjon Aristotelesnek ethikai rendszere teljesen vagy csak töredékekben maradt-e reánk. Ezt akarja szerző kimutatni.

Előadásában nagyon a részletekig megy; s azon következtetésre jut, hogy a nikomachosi ethika Aristotelesnek műve, hogy a későbbi peripatetikusok sokat hozzáadtak, mely hozzáadások részint eltérő, de legnagyobb részt Eudemossal megegyező nézeteket foglal-

tak magukban, s hogy az egész mű a nagy moral szerzője előtt már azon alakjában volt, melylyel fönnmaradt.

4. *Wohlrab* (Chemnitz) *Sokratesst, mint erotikust* ismertette. A Sokratesről szóló előadások kezdettől fogva részrehajlók. Miután a komikusok, a veszedelmes újtók elleni ellenszenvökben Sokrateset túlzottan megtámadták, a lelkesült követők ép oly túlzottan védelmeztek. Nem kevésbé voltak részrehajlók a későbbiek, és Sokrates idővel tipikus alakká lett, melyet aggodalom nélkül fölékesítettek. Ily eltorzításokkal szemben a történeti módszernek meg kell határozni a források keletkezését. Hogy szerző a történeti módszert Sokratesre először mint erotikusra alkalmazza, ez azért történik, mert ezen oldalról még nem tárgyalták. Hogy Sokrateset joggal tartják erotikusnak, az nem csak abból következik, hogy ő, ellentétben saját elméletével, a szerelemben tudást követel, hanem életmódjából is és abból, hogy tanítványai közül nemcsak Plato és Xenophon a szerelmet sokféleképp magyarázzák, hanem hogy ezzel Eukleides, Kriton, Simmias és Antisthenes is foglalkoztak. Schmidt H. synonymikájában bebizonyította, hogy ἔρω; a szerelemnek általános fogalmát jelenti és szűkebb értelemben az érzéki szerelmet, ellentétben a nem érzékivel, a φιλία-val.

Fontos azon körülmény, hogy Aristophanes, Sokratesnek ellensége és az ἔρω; minden kinövéseinek kiméletlen üldözője, Sokrates ezen oldalról teljesen érintetlenül hagyja. Sokrates követői közül Plato fiatalabb Xenophonnál, de mert ő már mestere életében írt, az első dialogusoknak nincs még védelmi irányuk. Mindazonáltal, mert Bonitz és Usener szerint Phädrus első iratai közé számítandó, Plato kezdettől fogva annyi önállóságot tanusít, hogy nem tekinthető pusztán megtörtént beszélgetések tudósítójának. — Xenophonnak kétségkívül szándéka volt hűségesen tudósítani. A mit elvi szempontokról nála találunk, azt bizonyynyal a mester tulajdonául tekinthetjük. Ha tehát Plato ugyanazon nézeteket beszélteti el Sokratese által, mint Xenophon, akkor minden kétség eltűnik és egy valódi sokratesi bölceletnek alapját nyerjük. Aristotelesből nem tudjuk meg, mit tanított Sokrates s szerelemről; a későbbi íróknál részben tisztátalan adomákkal találkozunk, melyek, mint Luzac már kimutatta, Aristoxenusra vezetendők vissza. Mit tanított Sokrates a szerelemről, azt életéből következtethetjük, barátságos összeköttetéseiről pedig éppen gazdag forrásaink vannak. Be van bizonyítva, hogy őt még halálos ellenségei sem vádolták büntetendő szenvedélylyel, s tudjuk, hogy az érzéki szerelmet elvetette.

Így tehát nála a szerelemből csak a *φιλία* marad meg, melyet barátságnak nevezhetni. A ki tökéletes volna, annak nem volna szüksége barátira. A barátságot tehát a szükségre alapítja és ezzel egybehangzóan a rokonsági köteléket is felbomlani engedi, ha nem válhat barátsággá az ő felfogása szerint. Hogy Sokrates a barátság hasznát annyira kiemeli, annak oka a személyiségekben, kikhez szól, fekszik.

(Vége köv.)

HELLEBRANT ÁRPÁD.

Budapesti Philologiai Társaság.

— A budapesti philologiai társaság tagjai:

Dr. Ábel Jenő (Budapest),	Garami Rikárd (Budapest),
Ambrus Mór (Losonc),	Géresi Kálmán (Debreczen),
Dr. Angyal Dávid (Budapest),	Gergely Károly (Debreczen),
Dr. Babics Kálmán (Budapest),	Goldis János (Arad),
Dr. Ballagi Mór (Budapest),	Dr. Goldziher Ignác (B.-pest),
Bartal Antal (Budapest),	Dr. Greguss Ágost (Budapest),
Baráth Ferencz (Budapest),	Dr. Gyulai Pál (Budapest),
Dr. Bászeli Aurél (Budapest),	Gyulay Rudolf (Komárom),
Dr. Bánóczy József (Budapest),	Halász Ignác (Székesfehérvár),
Dr. Beöthy Zolt (Budapest),	Dr. Hatala Péter (Budapest),
Dr. Budenz József (Budapest),	Haraszi Gyula (Budapest),
Burány Gergely (Szombathely),	Haslinger Ferencz (Arad),
Dr. Boros Gábor (Nagy-Enyed),	Hehelein Károly (Szatmár),
Budaváry József (Nyitra),	Hegedüs Béla (Budapest),
Beksits Ignác (Budapest),	Hegedüs István (Kolozsvár),
Dr. Barna Ignác (Budapest),	Dr. Heinrich Alajos (Budapest),
Bermüller Ferencz (Budapest),	Dr. Heinrich Guszt. (Budapest),
Csernák Samu (Budapest),	Dr. Heinrich Károly (Fehér- templom),
Csomár István (Munkács),	Hofer Károly (Budapest),
Elischer József (Budapest),	Dr. Hómann Ottó (Kolozsvár),
Dr. Engelmann Gusztáv (Besz- tercebánya),	Hunfalvy Pál (Budapest),
Dr. Erődi Béla (Budapest),	Jurkovic Emil (Budapest),
Faludi Miksa (Székesfehérvár),	Katinszky József (Kassa),
Farkas József (Kecskemét),	Dr. Keleti Vincze (Budapest),
Ferencz Valdemar (Budapest),	Kemény Hugo (Szombathely),
Dr. Fraknói Vilmos (Budapest),	Kolonics Lipót (Sz.-Fehérvár),
Fröhlich Róbert (Budapest),	Dr. Kont Ignác (Budapest),

Köpesdi Sándor (Budapest),	Dr. Simonyi Zsigmond (Buda- pest),
Kotunovics Sánd. (Nagyvárad),	Strausz Salamon (Sz.-Fehérvár),
Kuun Géza gróf (M. Németi),	Szabó Szilveszter (Győr),
Dr. Lipp Vilmos (Keszthely),	Szalay Gyula (Nagy-Kőrös),
Liszy Lajos (Székesfehérvár),	Dr. Szamosi János (Kolozsvár),
Madarász Gusztáv (Nagy-Kálló),	Szilágyi István (Marm.-Sziget),
Malmosi Károly (Budapest),	Szinyei Endre (Sárospatak),
Dr. Márki József (Budapest),	Dr. Szombathy Ignác (Győr),
Matskássy József (Szeged),	Szombathy István (Kecskemét),
Moravcsik Géza (Szarvas),	Szőke Adolf (Losoncz),
Dr. Mayr Aurél (Budapest),	Dr. Tárkányi Béla (Budapest),
Nátafalussy Kornél (Rozsnyó),	Dr. Télfy Iván (Budapest),
Dr. Ortway Tivadar (Pozsony),	Dr. P. Thewrewk Emil (Buda- pest)
Odescalchi Artúr hg. (Skiczó),	Dr. Torma Károly (Budapest),
Dr. Pecz Vilmos (Budapest),	Unger Román (Székesfehérvár),
Petrovich Ferencz (Budapest),	Vajdafi Géza (Ungvár),
Pfeiffer Antal (Trencsén),	Dr. Vámbéry Ármin (Budapest),
Pirchala Imre (Arad),	Várkonyi Endre (Tata),
Dr. Pozder Károly (Losoncz),	Veress Ignác (Nagyszeben),
Pongrácz Emil gr. (Vágújhely),	Virkler Endre (Budapest),
Reitmann Ferencz (Zenta),	Vizoly Z. (Déva),
Dr. Riedl Frigyes (Bécs),	K. Vozári Gyula (Szatm.-Ném.),
Dr. Ring Mihály (Pozsony),	Volf György (Budapest),
Dr. Román Sándor (Budapest),	Dr. Wagner Lajos (Pozsony),
Salamín Leo (Sopron),	Zichy Antal (Budapest).
Schlott Gyula (Besztercze- bánya),	
Dr. Simon József (Zombor),	(Folytatjuk.)

— **Tagdíjukat 1881-re lefizették:** Dr. Bászeli Aurél (Buda-
pest), Burány Gergely (Szombathely), Dr. Boros Gábor (Nagy-Enyed),
Farkas József (Kecskemét), Gyulay Rudolf (Komárom), Hegedüs Béla
(Budapest), Hehelein Károly (Szatmár), Dr. Heinrich Alajos (Buda-
pest), Dr. Heinrich Gusztáv (Budapest), Köpesdi Sándor (Budapest),
Liszy Lajos (Székesfehérvár), Nátafalussy Kornél (Rozsnyó), Pirchala
Imre (Arad), Dr. Pozder Károly (Losoncz), Reitmann Ferencz (Zenta),
Dr. Román Sándor (Budapest), Dr. Szamosi János (Kolozsvár), Szalay
Gyula (Nagy-Kőrös), Szegedi Sándor (Debreczen), Szőke Adolf (Lo-
soncz), Vajdaffy Géza (Ungvár), Várkonyi Endre (Tata), Veress Ignác
(Nagy-Szeben), K. Vozáry Gyula (Szatmár-Németi).

— *A tagdíj felét fizette*: Madarász Gusztáv (Nagy-Kálló); 3 frtot: Vizoly Z. (Déva).

— **Az okmány díját (2 frt) megküldték**: Burány Gergely (Szombathely), Gyulai Rudolf (Komárom), Goldis János (Arad), Pirchala Imre (Arad).

KÖNYVÉSZET.

Összeállítja **Hellebrant Árpád**.

- Badics T.** Gaal József «Peleskei nótárius»-a. Irodalomtörténeti tanulmány. (Különnyomat a «Fővárosi Lapok» 1881. XVIII. 35—38. számaiból. Budapest, 1881. Athenæum. (Kis 8-r. 36. l.)
- Beöthy Zs.** A magyar nemzeti irodalom történeti ismertetése. II. köt. 2. kiad. Budapest, 1881. Athenæum. (N. 8-r. 322, V. l.) 2 frt 50 kr.
- Hellebrant Á.** Magyarországi vonatkozású ösnyomatványok a m. t. Akademia könyvtárában. Budapest, 1880. Weizsmann testv. (csak 30 péld.). (8-r. 48 l.)
- Könyvszemle, Magyar.** Közrebocsátja a m. n. Muzéum könyvtára. 1880. V. évf. 5—6. füz.
- Tartalom: *Fraknoi V.* Két magyarországi unicum a kopenhágai kir. könyvtárban. — *Koncz J.* Lupuj vajdáról XVII. sz. ismeretlen magyar ének. — *Ráth Gy.* Adalékok Szabó K. régi magyar könyvtárához. — *Hellebrant Á.* Magyarországi vonatkozású ösnyomatványok a m. t. Akademia könyvtárában. — *Csonotosi J.* Adalék a szepességi XV. századi könyvtárakhoz. — *Fejérvataki L.* A zágrábi káptalani könyvtár XV. sz. könyvrajstroma. — *Majláth B.* A gr. Forgách-család levéltára. — *Tipray T.* emléke. — Hazánkat érdeklő külföldi szemle. — Vegyes közlemények. — Iskolai értesítők 1879—80-ról. — A magyar irodalom 1880-ban. — Hazai nem magyar irodalom. — Hazánkat érdeklő külföldi munkák.
- Mihálovits J.** Gyakorlati ilir nyelvten. Tanodai és magánhasználatra. Írta és kimerítő gyökészótárral ellátta. — II. kiad. Baja, 1881. Kollár. (n. 8-r. 4. 175. 63 l.)
- Moller E.** Kell-e latin és görög nyelv a középiskolában? Közoktatásunk reformjához. — A klasszikusok s a latin és görög nyelv. — Bain véleménye. — Nemzeti középiskola. — Budapest, 1881. Grimm. (8-r. 54 l.) 50 kr.
- Nemzeti könyvtár.** Szerk. Abafi L. Budapest 1880. Aigner. (8-r.) Egy-egy füzet 30 kr.
70. sz. Katona J. művei 8. sz. (241—320 l.)
 71. „ Sárossy Gy. művei 4. (241—304 és 3 l.)
 72—73. „ Dugonics A. művei 4. 5. (65—200 l.)
 81. „ Új foly. 1. Vajda János összes költeményei. 2. (1—80 l.)